

FENOMÉN FRANCÚZSKEJ ZÁHRADY

VZNIK, VÝVOJ A SÚČASNÉ REFLEXIE NA PRÍKLADOCH Z FRANCÚZSKA

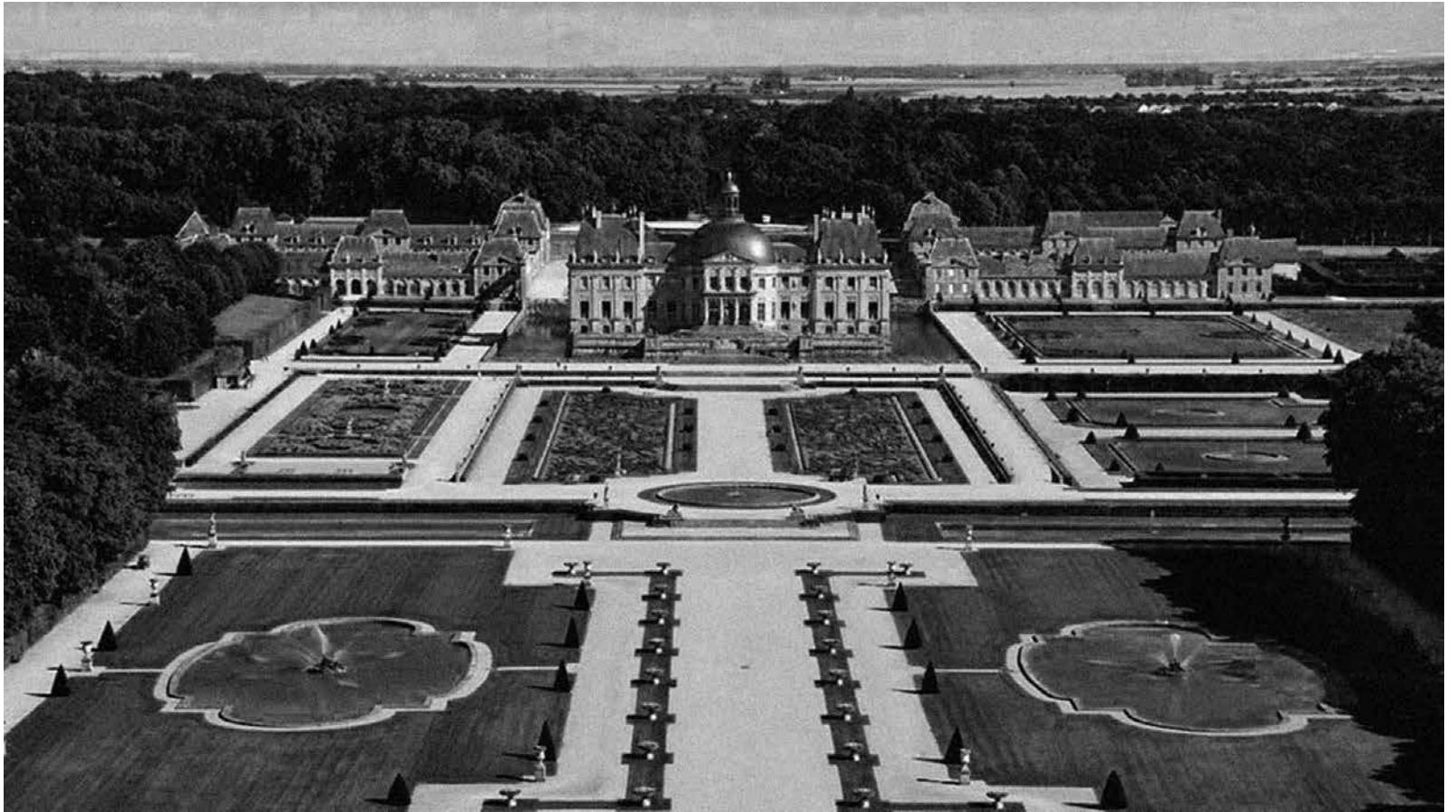
Eva Putrová, Katarína Gécová

Francúzska záhrada, nazývaná aj *jardin à la française*, je štýl záhrady založený na symetrii a na geometrickom princípe komponovania a usporiadania priestorov, ktorý má vyjadrovať nadradenosť nad prírodou. Bola vytvorená podľa klasických estetických princípov, pričom boli použité najnovšie vedecké poznatky z oblasti geografie, hydrauliky, matematiky i fyziky. Ako väčšina fenoménov svojej doby sa ani tento výnimočný jav záhradnej architektúry nezrodil z prázdna, ale bol výsledkom súhry spoločenských, ekonomických, geografických aj umeleckých vplyvov¹

Francúzske záhrady dosiahli svoj vrchol v 17. storočí s tvorbou záhrad vo Versailles, určených pre Ľudovíta XIV. Ich vzniku predchádzalo obdobie vývoja renesančnej záhrady, ktoré nadviazalo na umenie stredovekých záhrad, ale predovšetkým na umenie talianskych renesančných záhrad. Prevzaté renesančné princípy boli v baroku originálnym spôsobom ďalej rozvinuté a pretvorené. Francúzska baroková záhrada utváraná na princípoch barokového klasicizmu priniesla nový rozmer do vývoja záhradného umenia a nové prvky, ktoré boli uplatňované v tom čase po celej Európe. Z tohto dôvodu považujeme za potrebné pripomenúť kontinuitu francúzskeho záhradného umenia v jednotlivých obdobiach už od stredoveku.

Význam francúzskej záhrady v súčasnosti vnímame najmä prostredníctvom existencie unikátnych zámockých aj súkromných historických areálov zachovaných a udržiavaných do dnešných čias, ktoré v rôznom rozsahu prezentujú kompozičné princípy pravidelného slohu. Každý historický areál má svojský ráz aj vlastnú záhradu. Mnohé zámky sú v súkromných rukách a slúžia ako rodinné sídla. Niektoré zmenili funkciu a boli prestavané na luxusné hotely, mnohé slúžia ako turistické atrakcie. Mnohí majitelia zdedený majetok so záhradou cielavedome udržiavajú, často dotvárajú a vo vymedzenom režime sprístupňujú pre verejnosť. Tak sa zachováva kultúrna a historická kontinuita týchto nádherných skvostov pre súčasnosť.

Cieľom tohto príspevku nie je podať vyčerpávajúci exkurz po francúzskej formálnej záhrade, ale na rozbere vybraných rôzne veľkých záhrad poukázať na súčasný stav záhrad, pri udržiavaní ktorých významnú úlohu zohrávajú aj majitelia záhrad. Podľa Florentskej charty označenie historická záhrada prináleží rovnako malým záhradám, tak aj rozsiahlym parkom. V príspevku sú prezentované nielen najvýznamnejšie diela, ale aj dve u nás málo známe historické záhrady a historický zámocký priestor, ktorý získal nový význam prostredníctvom nového funkčného využitia. K jednotlivým priestorom sa pristupuje

1 Sídlo Vaux-le-Vicomte

Zdroj: <http://www.bbc.co.uk/programmes/articles/286GzwDLSZfYV6j9cqzLNdQ/royal-revenge-why-the-real-versailles-outraged-the-sun-king>

individuálne a citlivo, s fantáziou a úctou, s prihliadnutím na históriu aj na súčasné požiadavky.

Francúzska záhrada aj dnes nastoľuje množstvo tém na skúmanie. Zaujímavou témou môže byť vplyv francúzskej formálnej záhrady na krásnu literatúru. Je známa skutočnosť, že práve v 17. storočí sa záhrada stávala kulisou pre divadelné hry a miestom významným pre spoločenské dianie a spolužitie. Ďalšou neprebádanou témou môže byť psychologická účinnosť záhrady, pocity a vášne, ktoré v nás vyvoláva kontemplácia záhrady, rovnako ako naša priama účasť v nej.² Náš výskum sa zameriava na charakteristiku priestorovej kompozície francúzskej záhrady aplikovanej v rôznych podmienkach zámokých a šľachtických sídiel a na prezentáciu ich historickej hodnoty v súčasnosti, tak zo strany štátnych inštitúcií, ako aj zo strany súkromných majiteľov. Francúzska záhrada ovplyvnila aj tvorbu záhrad na Slovensku. V závere príspevku je uvedená stručná charakteristika súčasného stavu francúzskych záhrad u nás, respektíve toho, čo z nich zostalo dodnes. Záhrady z tohto obdobia boli zakladané pri šľachtických sídlach s určitým oneskorením, najmä pod vplyvom Viedne, kde sa tento štýl najskôr aplikoval v reprezentačných zámokých záhradách. Prerušenie kontinuity vlastníctva pôvodných majiteľov šľachtických objektov na Slovensku výrazne ovplyvnilo ďalší vývoj týchto záhrad prevažne v negatívnom zmysle.

STREDOVEKÁ ZÁHRADA

Koncept stredovekej záhrady znamená človekom upravený pozemok s umelo vysadenou vegetáciou so štvorcovou alebo s obdĺžnikovou dispozíciou, rozdelenou na štyri časti. Stredoveké záhrady boli geometrické, vyznačovali sa pravidelnosťou a symetriou, slúžili ako útočisko, miesto na meditáciu, vzdelávanie a oddych. V strede záhrady bývala studňa – vodný prvok, ktorý slúžil ako hlavný zdroj vody na umývanie a zavlažovanie. Záhrada bola sprístupnená chodníkom v tvare kríža, napojená na krížovú chodbu a hlavné vchody budovy. Záhrady v tomto období boli určené na vzdelávanie, reprezentáciu, na pestovanie potravín, liečivých rastlín a na voľnočasové aktivity. Typickú podobu stredovekých záhrad má kláštorná záhrada, ktorej vzhľad bol ovplyvnený pôvodnými rímskymi záhradami.

Nazeranie na prírodu bolo najmä z kresťanského pohľadu na svet, ktorý ju chápal ako niečo hriešne, odvádžajúce človeka od Boha. Príroda bola vnímaná ako nepreniknuteľný les s nástrahami a nebezpečenstvom.

Sledovanie vývoja krajiny a záhrad v období stredoveku je do značnej miery komplikované, lebo nie sú zachované historické dôkazy z tohto obdobia a v dôsledku zastavania územia je ťažké realizovať archeologický výskum. Informácie o ich existencii možno získať len zo štúdií historických prameňov, i keď ani tie nie sú dostatočne presné. Často ide len o vyobrazenie a opis kláštornej záhrady s popisom pestovaných rastlín.

Stredoveké záhrady sú v súčasnosti zastúpené najmä rajským dvorom bez pôvodného rastlínstva. Istú predstavu, prináša napríklad záhradná dispozícia v Prieuré d'Orsan, ktorá bola založená na základe princípov a kompozičných pravidiel stredovekých kláštorných záhrad, inšpirovaných stredovekými tapisériami a ilumináciami.

ZÁHRADY PRIEURÉ D'ORSAN

Rozprestierajú sa v oblasti Cher, v srdci opátstva Orsan Fontevriste, založeného v 12. storočí Robertom Abrissel, prostredníctvom ktorého sa začalo šíriť kresťanstvo do regiónu Berry. Neskôr sa tento priestor s kláštorm a záhradou stáva pútnickým miestom. (→ 3) Od roku 1991 sa areál postupne rekonštruje. Dispozične je Orsan umiestnený v plytkom zvlnenom teréne, ktoré cháni územie pred vetrom. Budovy z neomietnutého kameňa podčiarkujú jednoduchosť vidieckeho života a umocňujú stredoveký ráz. Záhrada sa skladá z jedenástich samostatných záhrad – oddelení. Záhradou prechádza päť osí, z ktorých štyri sú pozdĺžne a jedna os je priečna. Tieto osi spájajú jednotlivé oddelenia v jeden celok. Sú vzájomne oddelené strihanými hrabovými plotmi, takže nie je možné sledovať, ako tieto časti na seba nadväzujú. Centrálnu časť areálu tvorí rajský dvor. Dispozičné riešenie záhrady do štvorcov podporuje vytvorenie kríža v pôdoryse, ktorý bol hlavným kompozičným znakom stredovekých kláštorných záhrad. Filozofia ostatných častí záhrady vychádza

2 Sídlo Amboise

Zdroj: https://www.gardenvisit.com/uploads/image/image/164/16446/chateau_amboise_1633_jpg_original.jpg

3 Sídlo Prieuré d'Orsan

Foto: Katarína Gécová, 2016

z hesla *ora et labora*, modli sa a pracuj. Človek si má uvedomiť, že po ťažkej práci (symbolika vinice), je potrebné sa pomodliť a meditovať. Modlitba má priniesť povznesenie a príslub nového (posmrtného) života v raji (symbol striekajúcej vody vo fontáne). Hlavná pozdĺžna os záhrady spája dvor so sadom. Priestor stredovekého sadu s ovocnými drevinami bol v minulosti chápaný ako miesto pochovávania zosnulých určené na posekanie a oddych. Mnísi tu okrem zberu úrody tiež meditovali a zároveň si uctievali svojich predchodcov. Prostredníctvom novovysadených stromov vnímali vznik nového života. Inšpiráciou záhrady s výsadbou ruží sú stredoveké tapisérie, kde Panna Mária – symbol čistoty a nepoškvrnenosti je vyobrazená v uzavretej ružovej záhrade. Do štvorcov je usporiadaná aj zeleninová záhrada. Súčasťou záhrady je tiež labyrint.

Vývoj diela:

- 12. storočie – založenie opátstva, Robert Abrissel, pútnické miesto
- 1991 – obnova budov (Sonia Lescot a Patrice Taravella)
- 1993 – obnova záhrad, priebežne do súčasnosti
- titul „Jardin Remarquable“⁴³

RENASANČNÁ A BAROKOVÁ ZÁHRADA

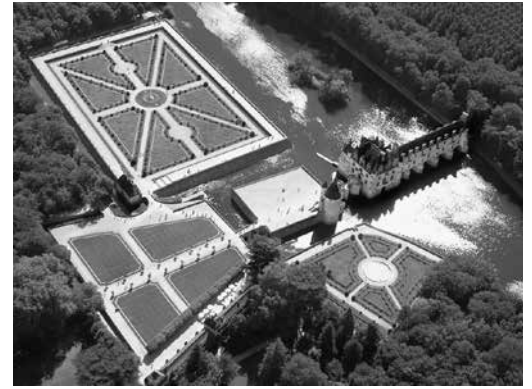
Prvé záhrady sa zakladali na zámkoch podľa talianskeho vzoru. V nových podmienkach vznikali v rôznych väčších či menších obmenách, preto francúzska renesančná záhrada nemá svoju jedinečnú charakteristiku. Najkrajšie zámky Francúzska sa nachádzajú pri rieke Loire. V 10. storočí tu vyrástli prvé kamenné hrady, mnohé neskôr prestavali na romantické zámky. Istý čas tu sídlili francúzski králi, kým sa hlavným mestom nestal opäť Paríž. V blízkosti kráľov chcela byť aj šľachta, ktorá sa usilovala o ich priazeň, a tak v údolí stavali ďalšie honosné sídla. Aj po tom, čo sa králi presťahovali do Versailles, bolo údolie Loiry obľúbeným letným sídlom. Dnes tu

stojí viac ako 300 hradov a zámkov, najmä v strednej časti rieky medzi mestami Orléans a Angers. Túto časť rieky v roku 2000 vyhlásili za súčasť svetového dedičstva UNESCO.

V súčasnosti sú záhrady zámkov značne pretvorené a len symbolicky pripomínajú toto obdobie. Pôvodná podoba týchto záhrad je známa vďaka dielu *Le plus excellent batiments de France* od Jaques Andruet Du Cerceau z rokov 1576 – 1579, v ktorom popisuje najslávnejšie šľachtické sídla a rody Francúzska a mapuje stav architektúry Francúzska po polovici 16. storočia.⁴

Francúzska renesančná záhrada mala jednoduchú geometrickú dispozíciu, bola členená na menšie časti komunikáciami a úpravami terénu, hlavným motívom pravidelnej kompozície bol štvorec a kruh. Väzba zámku na záhradu vyplývala z podmienok územia. Podľa Hendrycha⁵ v záhradách zo 16. storočia ešte nedošlo k významnejším zmenám v smere jednotného prepojenia priestoru obytných priestorov zámku a exteriéru a viacmenej „išlo o náhodné zoskupovanie objektov a prvkov bez vyššieho organizačného programu“. Od 17. storočia boli záhrady definitívne chápané nie ako doplnok, ale ako plnoprávny a svojbytný umelecký sloh. Preto sa na ich tvorbe podieľali poprední architekti svojej doby, ktorí ich často s výrazným akcentom integrovali v rámci svojho komplexného chápania palácových či kláštorných areálov.⁶

Francúzska baroková záhrada priniesla do vývoja záhradného umenia množstvo významných prvkov. Zatiaľ čo renesančná záhrada bola vytvorená z radenia a usporiadania pravidelných častí, v barokovej záhrade boli pravidelné časti spojené v jeden celok, ktorý sa odvíjal od hlavnej centrálnej osi, ktorá smerovala na stred záhradného priečelia zámku. Zámok predstavoval centrálny bod areálu, ktorý oddeľoval mesto od záhrad. Zo zámku vychádzal hviezdovitý systém ciest, chodníkov a alejí. Záhrada tak bola koncipovaná ako architektonický priestor, základom ktorého sa stala väzba budovy a záhrady.

4 Sídlo Chenonceau
Foto: Eva Putrová, 2016

Jedným z najdôležitejších princípov kompozície francúzskej záhrady je symetria a osová dispozícia. V geometrickom usporiadaní priestorov je hlavným motívom najmä obdĺžnik a elipsa. Hlavná os kompozície prechádza stredom zámku, plynule pokračuje do diaľky a nadväzuje na okolitú krajinu. Okrem hlavnej osi kompozíciu dopĺňa množstvo ďalších podriadených ortogonálnych aj diagonálnych osí s rôznou orientáciou a s rôznym osvetlením.

Francúzska záhrada je predovšetkým záhrada nekonečného množstva diaľkových pohľadov do krajiny, v rámci ktorých je významná snaha o vytvorenie ilúzie nekonečna. K navodeniu dojmu nekonečna sa využíva priestorová gradácia, pričom sa rešpektuje princíp dominanty a subordinancie z hľadiska odstupňovania významu a rázu jednotlivých priestorov.⁷ Podľa Kotlíka⁸ barokové záhrady predstavujú pulzujúci organizmus, ktorý sa pred očami divákov mení podľa zvolenej trasy, uhlov a dištancie pohľadov. V rámci tohto organizmu sa uplatňuje ďalší významný kompozičný princíp tzv. pohľadový most, respektíve cieľový bod pohľadu tzv. *point-de vue*, vďaka ktorému francúzska záhrada získala množstvo priehľadov na vodné plochy, fontány či architektonické prvky.

Okrem veľkoryso založenej kompozície francúzska záhrada obohatila záhradné umenie o reprezentačné farebné partery a tvarovanú vegetáciu, ako sú broderie – štylizované rastlinné ornamente parterov, boskety – lesík tvarovaný a vnútorne členený cestami a rôznymi prekvapeniami, topiary – rastlinné skulptúry strihané do geometrických tvarov.

Vegetačné prvky, ktoré tvoria priestor, sú prezentované vo forme strihaných okrajov lesa, strihaných alejí a živých plotov. Stromy plnia svoju funkciu len v rámci uzatvoreného celku, t. j. vo forme aleje, steny či skupiny. Kulisy lesa tak ako v divadle, lemujú pohľady a vytvárajú pozadie záhrady. Vnútorne kulisy tvoria boskety, ktoré ukrývajú rozmanité

formy a nápady barokovej záhrady s jej sochárskou výzdobou, grottami a kaskádami, vodnými hrami, fontánami, kolotočmi, vodnými divadlami, labyrintmi, pavilónmi a kolonádami.⁹ Rady prospektov a kulís navodzujú dojem priestorovej hĺbky, metódou divadelnej iluminácie sa pracuje aj s prirodzeným svetlom.¹⁰ Bohatstvo všetkých foriem je účelne zladené do harmonickej veľkorysej kompozície, v ktorej verejný spoločenský priestor je vyvážený intímnym zázemím.¹¹ V tejto kompozícii zohráva významnú úlohu voda, ktorá vnáša do priestorov nové dimenzie. Vodné prvky využíva ako kanály a bazény s pokojnou vodnou hladinou pre zrkadlenie neba a navodenie ešte väčšieho nekonečna. Dynamické vodné prvky fontány a kaskády so sochárskou výzdobou sa stávajú umeleckými dielami umiestnenými na všetkých dôležitých bodoch alebo čakajú na návštevníkov ukryté v bosketoch.

Hoci francúzske záhrady pôsobia oproti talianskym záhradám viacej plošne, pri ich prechádzaní objavujeme dômyselnú prácu tvorcov s terénom. Prejavilo sa to od integrovania geometrickej schémy záhrady do krajiny s využitím geografických daností (vodný tok, údolie, šikmý terén, návršie...) po úpravu postupne klesajúcich či stúpajúcich rovín s prechodmi vo forme stupňov, či naklonených rovín. Vďaka týmto úpravám záhrady mohli poskytovať barokové ilúzie a prekvapenia.

ZÁHRADA ZÁMKU AMBOISE

Zámok je postavený na mieste pôvodnej stredovekej pevnosti na skale nad mestom. Patrí ku kultúrnohistoricky najdôležitejším zámkom na Loire. Bol dlhé obdobie rezidenciou francúzskych kráľov z rodu Valois a jedným z prvých zámkov, v ktorých boli použité renesančné prvky. Tu bola vytvorená aj prvá renesančná záhrada vo Francúzsku od talianskeho záhradného architekta Pacella da Merciolgiano. Zámok bol poškodený počas Veľkej francúzskej revolúcie. Do súčasnosti

sa zachovala len časť zámku, renesančná záhrada sa nezachovala. Súčasný stvárnenie záhrady inklinuje skôr k symbolike barokovej záhrady. (→ 2)

Zámok púta pozornosť svojou polohou, vežou, ktorá ukrýva špirálovitú rampu, po ktorej mohli vyjsť aj konské povozy. Na tomto zámku je pochovaný Leonardo da Vinci, ktorý tu prežil posledné roky života, pričom obýval blízky zámok Clos Lucé.

Vývoj diela:

- gróf z Anjou, 11. storočie pevnosť, 1519 – stavba zámku
- majitelia od 1434: Karol III., Ľudovít XII., František I., Henrich II., Ľudovít XIV.
- Karol III., úprava pozemkov v duchu renesančných záhrad 1492
- 1516 – 1519 pôsobenie Leonarda da Vinciho
- 17. storočie väzenie pre Nicolasa Fouqueta, ministra financií, Ľudovíta XIV.
- maršál de Saxe, 1748, Ľudovít Filip, oprava zámku 1821
- 1840 klasifikovaný na Monument Historique
- 1970 – 1980 Giscard d'Estaing Chambord reštaurovanie zámku
- od roku 1930 v majetku štátu

ZÁHRADY ZÁMKU CHENONCEAU

Chenonceau, nazývaný aj Château des Dames, púta pozornosť svojou históriou aj svojou polohou. Je vybudovaný priamo nad vodou rieky Cher. Jeho vývoj ovplyvnilo šesť žien, ktoré iniciovali dostavby a založenie záhrad. (→ 4) Vďaka svojej polohe, histórii, vyzdobeným interiérom a ďalším aspektom je považovaný za jeden z najkrajších v oblasti rieky Loiry. Celý areál je obkolesený lesom. Záhrady sú oddelené od sídla, sú situované na štvorcových bastionoch nad riekou, bez bezprostrednej väzby na zámok a chýba jednotiacia priestorová koncepcia. Záhrady boli vytvorené v období rokov 1556 – 1589 a pozostávajú z častí: záhrada pred oranžériou je tvorená alejou tvarovaných platanov a radmi citrusov pestovaných v nádobách a plochami trávnikov jednoduchých čistých tvarov; záhrada Diany

5 Sídlo Villandry

Foto: Katarína Gécová, 2016

z Poitiers je plošne väčšia záhrada členená kolmo aj diagonálne vedenými komunikáciami s kruhovou fontánou uprostred; záhrada Kataríny Medicejskej – plošne menšia záhrada členená križovaním dvoch komunikácií, s kruhovou nádržou a fontánou uprostred.

Vývoj diela:

- *rodina des Marques: 13. storočie vodný mlyn a hrad*
- *Catherine Briconnet: 1513 – 1521, s manželom dala postaviť zámok*
- *Diane de Poitiers: 1556 – 1559, dala postaviť mostové oblúky a založila záhradu*
- *Katarína Medicejská: 1559 – 1589, dala postaviť galériu 1577 a založila záhradu*
- *Louise de Lorraine 1589 – 1733, upravila interiéry vo farbách čiernej a bielej*
- *Madame Dupin: 1733 – 1864, zachránila zámok pred zničením revolucionármi*
- *Madame Pelouse: 1864 – 1888, dala zrekonštruovať areál podľa pôvodných návrhov*
- *Súčasný majiteľ: rodina Menier*
- *1840 zámok klasifikovaný na Monument Historique záhrady v roku 1962*

ZÁHRADY ZÁMKU CHAUMONT-SUR-LOIRE

Zámok má jedinečnú polohu na vyvýšenine nad riekou Loire. Pôsobí impozantne, tri veže mu dodávajú vzhľad hradu. Pôvodná pevnosť bola v dávnej minulosti prestavaná na zámok v renesančnom slohu rodinou Amboise. V jej vlastníctve bol 500 rokov. Striedanie veľkého množstva ďalších majiteľov v pomerne krátkom čase významne neovplyvnilo podobu zámku. Až v 19. storočí noví majitelia iniciovali veľkú modernizáciu zámku, výstavbu svetoznámych stajní a úpravu okolia v krajinársky park.

Súčastou areálu je historický park stvorený v štýle anglického parku a menší záhradný areál, v ktorom sa od roku 1992 každý rok organizuje medzinárodný festival záhrad. Vďaka festivalu sa Chaumont opäť dostal do veľkej pozornosti nielen laickej, ale aj odbornej verejnosti. Podstatou festivalu je prezentácia prác novej generácie krajinárov,

6 Sídlo Villandry

Foto: Katarína Gécová, 2016

architektov, dizajnérov, výtvarníkov zo všetkých kútov sveta. Festival ukazuje prototypy záhrad z najrôznejších, ktoré prezentujú nové trendy, sú pokladnicou nápadov, predstavujú nové materiály, originálne prístupy a inovatívne koncepcie, vďaka čomu získal svetové uznanie. V roku 2016 zavŕšil 25 rokov svojej existencie.

Vývoj diela:

- *10. storočie jednoduchá pevnosť Eudes II. vojvoda z Blois*
- *kardínal d'Amboise, minister Ľudovíta XII.: pevnosť prestavaná v renesančnom slohu 1498 – 1510*
- *Katarína Medicejská: vymenila zámok s Dianou de Poitiers za Chenonceau, 1550*
- *Diana de Poitiers, 1559*
- *Henride la Tour d' Auvergne – vojvoda Bouillon, manžel Diany de Poitiers, 1594*
- *Paul Beauvilliers – vojvoda zo Saint-Aignan, 1699*
- *Nicola Bertin de Vaugyien, 1739*
- *Jasques Donatien Leray: dal zbúrať severné krídlo, čím otvoril jedinečný pohľad na riekou Loir, ochránil zámok počas revolúcie, 1750*
- *Barón Etcheboyen, gróf z Aramonu: začal budovať park, 1823*
- *Marie-Charlot Constance Say a princ Amédée de Broglie manželia: modernizujú zámok aj park, 1875 (architekt Paul-Ernest Sasnon – modernizácia zámku elektrina, vodovod, centrálné vykurovanie, výstavba stajní pre kone, 1877, Marcel Boille – výstavba farmy, Henri Duchene: dokončenie parku, 1884*
- *od 1938 majetkom štátu, od 2007 regiónu Centre*
- *1840, 1937, 1955 areál klasifikovaný na Monument Historique*

ZÁHRADY ZÁMKU VILLANDRY

Jeden z posledných zámokov postavených na Loire v renesančnom slohu. Zámok Villandry (→ 5, 6) púta pozornosť svojimi záhradami, ktoré oživujú spomienky na francúzsku renesančnú záhradu 16. storočia, opísanú v diele Jacquesa Androueta du Cerceau. Je príkladom, keď sa osobnosť majiteľa naplno prejavila v tvorbe záhrad. Joachim Carvallo,

pôvodným povoláním lekár, nadšený obdivovateľ záhradného umenia, prebudoval zámok a záhradu v renesančnom duchu. Spojil geometrickú strohosť stredovekých kláštorných záhrad s kvetmi, fontánkami a altánkami talianskych záhrad a vytvoril jedinečný komplex niekoľkých záhrad: ornamentálna záhrada obsahuje rôzne tvary záhonov, ktoré symbolizujú rôzne formy lásky; zeleninová záhrada je tvorená štylizovanými záhonmi z rôznych druhov zeleniny, ktoré vytvárajú farebné ornamenty; vodná záhrada je vybudovaná v štýle Ľudovíta XV. s vodným zrkadlom, obklopená lipovou alejou; záhrada slnka je najnovšia záhrada vybudovaná v štýle súčasných trendov tvorby trvalkových záhonov; bylinková záhrada je vytvorená v stredovekom štýle, súčasťou je aj labyrint.

Majiteľ patrí medzi aktívnych priekopníkov sprístupňovania historických budov verejnosti. V roku 1924 založil spoločnosť *Demeure Historique*, ako prvú na svete, ktorá združuje vlastníkov zámokov historickej hodnoty a požiadal štát o dotácie.

Vývoj diela:

- *Jean le Breton: minister financií Františka Prvého, na mieste starej pevnosti z 12. storočia vybudoval v roku 1536 renesančný zámok a záhradu*
- *markíz de Castellane: 1754, veľvyslanec Ľudovíta XV., prestaval zámok v duchu klasicizmu, renesančnú záhradu prebudoval na anglický park*
- *Francois-Henri Spirit, markíz de Castellane, 1782...*
- *Striedanie majiteľov*
- *Joachim Carvallo: 1906 – 1924, prebudoval zámok so záhradou do súčasnej podoby*
- *súčasný majiteľ Henri Carvallo, pravnuke Joachima Carvallo*

ZÁHRADY RODINNÉHO SÍDLA EYRIGNAC – LES JARDINS DU MANOIR D'EYRIGNAC

Je to príklad priestoru, ktorý postupne tvorila jedna rodina počas 500 rokov. Podľa dostupných materiálov prvá záhrada vo francúzskom štýle vznikla v 18. storočí a neskôr bola v duchu novej módy 19. storočia premenená

7 Sídlo Eyrygnac

Foto: Eva Putrová, 2016

na anglickú romantickú záhradu. Ďalší majiteľ sa vrátil k obnove francúzskej záhrady podľa vlastných predstáv, pričom sa inšpiroval talianskou aj francúzskou záhradou a zakomponoval do priestoru aj nájdené stopy starej záhrady (rôzne úrovne terénu pôvodného pozemku, múry, schodisko, bazén, budova Artabat so 17. storočia, hospodárske budovy z 18. storočia atď.). Súčasná záhrada (→ 7) nesie znaky historických období renesancie a baroka, ale je obohatená o prvky, ktoré sa používali neskôr, napríklad čínsky altánok, anglická neogotická arkáda, anglický trávnik. Majitelia reagujú aj na súčasné trendy a areál rozšírili o kuchynskú záhradu s biozeleninou, ovocnú záhradu, záhradu kvetnatých lúk. Každý rok je vytvorená nová paleta kvetov a tvarovaných kríkov. Vytvárajú tak stále živé miesto v ustavičnom pohybe, ktoré je stále v pozornosti návštevníkov. Na počesť 400. výročia narodenia André le Nôtreho bola v roku 2013 vytvorená záhrada *Jardin des Sources* (záhrada zdrojov). V súčasnosti areál tvorí sedem záhrad: záhrada s čínskym altánkom, záhrada rastlinných skulptúr, francúzska záhrada, záhrada Artabat, kapucínske záhrady, biela záhrada, záhrada zdrojov a kvetnatých lúk. Všetky celky sú vytvárané v duchu pravidelnej kompozície francúzskej záhrady a predstavujú postupnosť rôznych pohľadov a obrazov komponovaných ako v divadle. Areál má výnimočný, pozoruhodný ráz a je jednou z najlepších prezentácií umenia topiary, tvarovaných rastlinných sôch, začlenených do kompozície jednotlivých záhrad.

Vývoj diela:

- stredoveký hrad v 17. storočí zničený
- Antoine de Costes de la Calprenède: prestavba sídla na ruínach hradu, 1653
- Louis-Antoine Gabriel de la Calprenède: prvá záhrada 18. storočia vo francúzskom štýle, neskôr premenená na anglickú záhradu
- Gilles Sermadiras de Pouzols de Lile: založenie záhrady do súčasnej podoby, 1965,
- otvorená verejnosti, 1987
- súčasný majiteľ: Patrik Sermadiras de Pouzol de Lile – postupné rozširovanie záhrad,
- 2012 ocenený Rádom Čestnej légie za obnovu záhrad Eyrygnac
- 1986 záhrada klasifikovaná na Monument Historique du XVII – XVIIIe siècles
- 2004 získala titul Jardin Remarquable

ZÁHRADY TUILERIES JARDIN DES TUILERIES

Záhrada sa nachádza na historickej osi Paríža medzi Louvrom a námestím Place de la Concorde, na mieste medzi Seinou a bývalými mestskými hradbami.¹² V 16. storočí ju založila Katarína Medicejská v štýle talianskej renesancie. Renesančná podoba záhrady predstavovala členenie na štvorce, v ktorých sa nachádzali skupinky stromov, kvetinové záhony, trávniky, kuchynská záhrada, ovocné stromy, vinič i bludisko, bola ozdobená aj viacerými fontánami. V priebehu histórie prešla mnohými premenami. Za vlády Ľudovíta XIV. bola prebudovaná podľa návrhu záhradného architekta André Le Nôtre a získala podobu francúzskej záhrady. Patrí k prvým záhradám, ktoré boli otvorené pre verejnosť. Napoleon III. prispel tým, že vytvoril v nej časť súkromnej paláцovej záhrady a od zvyšku záhrad ju oddelil priekopami. Areál prešiel zaujímavým historickým vývojom. Počas Francúzskej revolúcie bol zničený, v roku 1900 sa stal súčasťou olympijského areálu a počas druhej svetovej vojny bola časť záhrady premenená na zeleninársku záhradu. V rámci prestavby Musée du Louvre bol celý areál pretvorený s rešpektom k tomu, čo pôvodne vytvoril Le Nôtre. K hlavným znakom kompozície v zmysle princípov Le Nôtreho patrí centrálna os, ktorá sa predlžuje na Champs Elysees a vytvára dojem nekonečne dlhej záhrady, symetrie členenia záhrady na viaceré celky, perspektívne efekty, zapojenie terás lemujúcich areál. Jednu postavil Henrich IV., druhú popri Seine Le Nôtre, ako aj tri hlavné aleje stromov lemujúce záhradu z východu na západ. V 18. storočí bola záhrada otvorená verejnosti.¹³ Po odňatí moci kráľa sa Tuileries stali Národnou záhradou novej Francúzskej republiky.¹⁴ Od verejného otvorenia sa Parížania všetkých tried a kultúr

v týchto záhradách prechádzali a využívali ich ako miesto stretnutí a oddychu, tak ako je to aj v súčasnosti. V roku 1995 bola k záhradám Tuileries pripojená Jardin du Carrousel,¹⁵ ktorá poskytuje unikátny výstavný priestor pre sochárske diela aj súčasné umenie.

Vývoj diela:

- Katarína Medicejská: založenie záhrady 1564 – 1572 (Philibert de l'Orme, Bernard de Carnesse)
- Henrych IV.: dekoratívne broderie, 1594 – 1609 (Claude Mollet, Jacques Boyceau)
- Ľudovít XIII.: zverinec, Parterre de Mademoiselle, 1652
- Ľudovít XIV.: záhrada prebudovaná vo francúzskom štýle 1666 – 1671 (Le Nôtre, Axe historique, 1700)
- Národná záhrada Francúzskej republiky: obnova záhrady, 1794, nikdy sa nedokončila (Jacques-Louis David, August Cheval de Saint-Hubert)
- otvorená pre verejnosť 1799, začiatok tradície poriadania osláv v záhrade
- Ľudovít – Filip Orleánsky: časť premenená na súkromnú záhradu, 1830
- Napoleon III.: rozšírenie súkromnej paláцovej záhrady, stavba pavilónov, 1850
- 1871 zničenie paláca Tuileries
- 1914 areál klasifikovaný na Monument Historique
- 1991 – 1997 rekonštrukcia Tuileries a vytvorenie záhrady Jardin du Carrousel
- (autori: Louis Benech, Pascal Cribier a François Roubaud)

ZÁHRADA ZÁMKU VAUX-LE-VICOMTE

Záhrada prezentuje čistou formu kompozície klasicizujúceho baroka, v ktorej zámok a záhrada tvoria jednoliaty celok. Centrálna pozdĺžna kompozičná os, ktorá pokračuje do krajiny, je zároveň osou symetrie. V rámci

8 Sídlo Vaux-le-Vicomte

Foto: Eva Putrová, 2016

nej je zámok najdôležitejším bodom, vnímaným vo všetkých pohľadoch. (→ 1) Azda v žiadnej z veľkého množstva francúzskych záhrad necítiť tak výrazne prísny poriadok v usporiadaní záhrad ako v tejto záhrade. Oproti monumentálnemu priestoru záhrad vo Versailles je táto záhrada oveľa menšia a aj malebnejšia. Zdá sa, že prvým pohľadom z terasy zámku obsiahneme všetko: symetriu plôch, broderiový parter, rytmus sôch, kvetinových váz, zelených gúl a ihlanov – buxusov a tisov, ohraničenie bosketmi aj oblohou. Stúpajúci terén a socha Herculesa na konci záhrady tzv. *Point de vue* núti pozorovateľa zdvihnúť pohľad až do nebies. Postupným zužovaním priestoru sa ovplyvňuje úsudok pozorovateľa, záhrada sa zdá dlhšia, než je v skutočnosti. Až prechádzaním sa po záhrade sa odvíjajú ďalšie pohľady a prekvapenia charakteristické pre barok. (→ 8) Ešte pôsobi-vejší je spätný pohľad na zámok, ktorý dominuje v priestore, súčasne sa zrkadlí na vodnej hladine a je symetricky orámovaný hmotou zelene.

Pre zakladateľa a prvého majiteľa sídla sa záhrada stala osudnou. Ako prvá záhrada tohto štýlu vyvolala množstvo žiarlivosti a dohadov o pôvode financií na jej výstavbu. Majiteľ, minister financií kráľa Ľudovíta XIV., bol obvinený zo sprenevery štátnych peňazí a napokon zatknutý a doživotne väznený. Neskoršie striedanie majiteľov sa odrazilo v zmene názvu zámku: *Vaux-Villars*, *Vaux-Praslin* aj v kvalite údržby. Rodina Sommier dala zámok aj záhradu zrekonštruovať podľa dobových materiálov a do rekonštrukcie vložila väčšinu svojho majetku. Súčasní majitelia Patrice de Vogué a jeho syn Alexander sa snažia naďalej zámok rekonštruovať

a organizovať rôzne slávnosti, ktoré by oživilo minulosť zámku a tiež aby prilákali viacej návštevníkov.

Vývoj diela:

- *Nicolase Fouquet, minister financií: 1656 – 1661 výstavba zámku a záhrady (André Le Nôtre, – záhrada, Louis le Vau, Charles le Brune – zámok)*
- *Louis-Hector vojvoda z Villars, maršál: 1705 – 1764*
- *César Gabriel de Choiseul, vojvoda z Praslin minister zahraničia: 1764, založil anglickú záhradu mimo areálu*
- *Alfred Sommier: 1875 – 1908 rekonštrukcia zámku*
- *Edmie Sommier, syn: 1908 – 1945 rekonštrukcia záhrady*
- *Jean-Alexandre-Melchior Comte de Vogué, synovec: 1945 – 1967*
- *Súčasný majiteľ Patric Robert Jean-Marie de Vogué*
- *1929 a 1939 areál klasifikovaný na Monument Historique*

ZÁHRADY ZÁMKU VERSAILLES

V období 1682 – 1789 bol areál sústavne sídlom kráľovského dvora s prestávkou za vlády regenta Filipa II. Orleánskeho. Kráľovskí majitelia najmä Ľudovít XIV., Ľudovít XV. a Ľudovít XVI. ovplyvnili podobu diela prostredníctvom svojich umelcov. Záhradný areál (→ 9) vytvoril geniálny záhradník a umelec André Le Nôtre. Oproti záhrade Vaux-le-Vicomte ktorá bola prvým samostatným dielom Le Nôtreho, je tento areál monumentálnejší a bohatší na prvky, tak, ako si to zaumienil Ľudovít XIV. po návšteve záhrady Vaux-le-Vicomte Celkový priestorový plán areálu je navrhnutý pre dojem ohromenia pozorovateľa. V priestore dominuje zámok

na vyvýšenej terase a tvorí kompozičný stred, ktorým prechádza centrálna kompozičná os. Táto pozdĺžna V – Z os symbolizuje identifikáciu Ľudovíta XIV. s Apollónom bohom Slnka. Je podporená tromi základnými prvkami s tromi prevládajúcimi farbami: biela – Veľká terasa *Grande Terasse*, zelená – Kráľovská aleja *Tapis vert*, strieborná – Veľký kanál *Grand Canal*. Na rozdiel od Vaux, nie je to Hercules, ktorý ukončuje pohľad a dvíha ho na obzore ako vertikálny obor, ale Grand Canal, ktorý pokračuje až k obzoru a vizuálne sa „dotýka neba“. Vzhľadom na obrovský rozsah konečných rozmerov, kompozícia, na rozdiel od Vaux, nefunguje v opačnom smere. Pri pohľade späť od ukončenia strednej osi palác už nie je v pohľade dominantný, kompozícia funguje ako „obrátenejší ďalekohľad“.¹⁶

Okrem centrálnej osi kompozíciu vymedzujú priečne osi: S – J os pri zámku a Malý kanál *Petit Canal* (→ 10) a dopĺňajú ďalšie ortogonálne a diagonálne osi s rôznym nasvetlením a s rôznymi pohľadmi v zmysle princípu *point de vue*. V závislosti od geomorfologickej situácie získali dve hlavné priečne osi rôznu dĺžku. Aj pri svojej veľkosti je plán jednotný a kontrolovaný postupne rastúcim rozsahom, osami a cestami, ktoré sa rozbiehajú smerom von na okraj panstva. Nástupný priestor do zámku je tiež kontrolovaný v rámci troch osí tzv. *patte d'oie* zbiehajúcich sa do jedného bodu na vstupnom námestí. Rovnako ako v divadle v popredí aj v pozadí sú začlenené kulisy v podobe lesa. Vnútorne kulisy lesa tvoria komplikovane navrhnuté bosquety.¹⁷ Zelené steny a partery dopĺňajú *opus topiarium*. Neodmysliteľný kompozičný účinnok vody v celom priestore je prezentovaný jednak v podobe nespočetného množstva fontán, jednak v podobe monumentálneho *Grand*

9 Versailles plán

Zdroj: <https://s3-us-west-2.amazonaws.com/courses-images/wp-content/uploads/sites/1849/2017/05/31164143/c-du-chateau-de-versailles.jpeg>

10 Sídlo Versailles

Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Gardens_at_Chateau_de_Versailles%2C_France_%288132658193%29.jpg

Canal a Petit Canal. Parter pri zámku zdobí parter kvetov, vodný parter, oranžéria. Súčasťou areálu Versailles sú ďalšie zámky a záhrady budované postupne majiteľmi, ako je Veľký Trianon *Grand Trianon* pre Madame de Maintenon s pravidelnou záhradou, Malý Trianon *Petit Trianon* pre Madame de Pompadour so záhradou budovanou už podľa najnovšej módy prenikajúcej z Anglicka, ako aj romantická usadlosť *Hameau de la Reine* so záhradou vybudovanou Ľudovítom XVI. pre Máriu Antoinettu. Počas Francúzskej revolúcie kráľovská rodina opustila Versailles, čo sa prejavilo na devastácii záhrad. V období vlády Napoleona I. a neskôr aj Ľudovíta XVIII. opustený zámok chátral, takže sa uvažovalo o jeho zbúraní. Zachránil ho Ľudovít Filip, ktorý ho premenil na múzeum. K uvedeniu do pôvodného stavu Versailles prišlo až po prvej svetovej vojne vďaka americkému mecenášovi J. D. Rockefellerovi. K rozsiahlej rekonštrukčnej činnosti sa pristúpilo v roku 1950.¹⁸

Vývoj diela:

- Ľudovít XIII.: 1624 vidiecke sídlo, 1631 – 1634 prestaval na poľovnícky zámoček s loveckým areálom (Philibert Le Roy)
- Ľudovít XIV.: 1662 – 1710 výstavba (zámok – Louis le Vau, Charles le Brune, Jules Hardouin)
- Mansart, záhrada – André Le Nôtre, 1670 stavba zámku Porcelánový Trianon so záhradami, 1687 nahradený zámkom Veľký Trianon
- Filip Orleánsky: vládne ako regent Ľudovíta XV., 1715 – 1722 dočasné sídlo vo Vincennes
- Ľudovít XV.: 1772 návrat do Versailles, dostavba zámku (Mansard), 1762 – 1768 stavba zámočka Malý Trianon (Ange-Jacques Gabriel) so záhradou v štýle anglochinois (Claude Richard – botanická záhrada)

- Ľudovít XVI.: 1783 – 1786 stavba *Hameau de la Reine* (Richard Mique, Hubert Robert) v anglickom štýle
- Napoleon Buonaparte: 1806 – 1810 reštaurovanie zámku, prestavba Veľkého Trianonu a Malého Trianonu, reštaurovanie *Hameau*
- Ľudovít XVIII.: 1814 – 1824 pokračovanie v reštaurovaní, dosah na záhradu sa neuvádza
- Karol X.: 1824 – 1830, ukončenie reštaurovania zámku, dosah na záhradu sa neuvádza
- Ľudovít Filip Orleánsky, občiansky kráľ: 1830 – 1848, zachraňuje zámok pred zbúraním, na vlastné náklady v ňom zriaďuje múzeum, dosah na záhradu sa neuvádza
- ďalšie využitie: 1870 – 1871 zámok je sídlom nemeckej armády, 1920 podpísaný Trianonský mier
- súčasný majiteľ: štát
- 1979 komplex klasifikovaný na *Patrimoine mondial de l'UNESCO*

Keby sme chceli charakterizovať formu francúzskej záhrady v období jej najväčšej slávy, vybrali by sme nasledujúce znaky: symetria, osovosť, prehľadnosť logika a poriadok celku, gradácia, orientácia na pohľadové ciele, plasticita foriem, iluzívnosť a teatralnosť, priestorová súvislosť s okolitou krajinou. Jednota zámku, mesta, záhrad a veľkorysý začlenenie do krajiny boli vnímané ako symbol poriadku pre všetky krajiny. Francúzske záhrady sa rozšírili po celom svete a stali sa zdrojom inšpirácií. Myšlienky André Le Nôtneho šírili jeho žiaci po celej Európe. Významným dielom pripelo vydanie knihy Antoina Josepha Dezaliera d Argenville *La Theorie et la Pratique du Jardinage* vydané v roku 1709, ktorá dlho slúžila ako učebnica a vzorkovník návrhov záhradných úprav svojej doby. Toto dielo býva považované za vôbec prvé teoretické pojednanie venované len tvorbe okrasnej záhrady a jeho

11 Baroková záhrada na Bratislavskom hrade
Foto: Eva Putrová, 2016

autor za zakladateľa odboru teórie a dejín záhradného umenia.¹⁹

Dôkazom významu tohto štýlu tiež je, že tento štýl využíva o sto rokov neskôr aj Pierre-Charles L'Enfant, syn dvorného maliara Ľudovíta XVI. a projektuje návrh amerického mesta Washingtonu D.C. (1800). Podkladom sú práve Le Nôtreho návrhy areálu Versailles.²⁰

ZÁVER

Historické záhrady sú dokladom vývoja záhradného umenia a zároveň zdrojom inšpirácií aj pre súčasnosť. V súčasnosti majú najmä historický význam, dokumentujú sloh a ich hodnota spočíva v zachovaní originálnej historickej podoby pre budúce generácie, pričom mnohé majú štatút historickej pamiatky. V minulosti slúžili a mnohé aj dnes slúžia súkromným účelom, aj keď je väčšina z nich sprístupnená verejnosti. Návštevníci tieto záhrady prijímajú pozitívne, lebo predstavujú miesta vzdelávania a vnímania krásy, mnoho z nich nesie určité posolstvo. Hlavným dôvodom celkovo pozitívneho vnímania historických záhrad zo strany návštevníkov je predovšetkým ich estetická hodnota, bohatstvo foriem a variet vegetačných prvkov, ako aj štýlovosť architektonických a umeleckých prvkov.

„Všetok dizajn vyplýva z dojmov z minulosti, vedomých či podvedomých. Či už moderný krajinný ráz, či historické záhrady a parky boli vytvorené z odlišných sociálnych dôvodov. Hoci boli tieto základné formy záhradného umenia vytvorené na základe dojmov a pocitov, vždy mali istý skutočný rámec: klasická či formálna kompozícia bola odvodená od geometrie poľnohospodárskeho členenia, parcelácie a romantický štýl bol odvodený od prírodnej scenérie.“²¹

Významné historické záhrady nesú vo Francúzsku označenie Monument Historique – historická pamiatka a podliehajú

12 Baroková záhrada na Bratislavskom hrade
Foto: Eva Putrová, 2016

ochrane. Označenie je ekvivalentom kultúrnej pamiatky či národnej kultúrnej pamiatky na Slovensku. Najvýznamnejšie lokality sú zapísané do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO „sites du patrimoine mondial de l'UNESCO“, t. j. z prezentovaných v príspevku park vo Versailles (1979) a lokality: Amboise, Chenonceau, Chaumont-sur-Loire, Villandry, ktoré sú súčasťou krajinného celku údolie Loiry medzi mestami Maine a Sully-sur-Loire a Chalonnes (2000) pod názvom Val de Loire entre Sully-sur-Loire et Chalonnes. **Krajina údolia Loiry s historickými mestami, dedinami, hradmi a záhradami pôsobí ako silné pripomenutie slávy majiteľov, ktorí tu žili.**

Mnohé záhrady sú označené aj titulom *Jardin Remarquable* – Pozoruhodné záhrady. Titul, respektíve značku vytvorilo v roku 2004 francúzske ministerstvo kultúry za pomoci Národnej rady parkov a záhrad s cieľom informovať širokú verejnosť o záhradách, ktorých dizajn, rastliny a údržba majú pozoruhodnú úroveň, pričom môžu byť, ale ani nemusia byť chránené. Tento titul sa udeľuje na päť rokov a zoznam takto označených záhrad sa každý rok aktualizuje. Takto označené záhrady získavajú veľa výhod, ako aj podporu zo strany Rady pre národné parky a záhrady, výboru pre parky a záhrady a regionálneho združenia. Takto môžu získať patričné ohodnotenie aj súkromné záhrady, ktoré nie sú historickými pamiatkami.

Snaha súčasných majiteľov budovať a udržiavať tieto záhrady vyplýva jednak z úcty k rodinným tradíciám, jednak z osobného vzťahu a zanietenosti pre záhradné umenie. V tejto snahe nie sú osamotení. Príkladom môže byť Gilles Sermadiras de Pouzols de Lile, zakladateľ záhrady v Eyrygnac alebo Joachim Carvallo, majiteľ Villandry, pôvodným povoláním lekár, nadšený obdivovateľ záhradného umenia, ktorý sa zaradil medzi

13 Komplex barokových budov premonštrátskeho kláštora a Kostola svätého Jána Krstiteľa s kláštornou záhradou

Zdroj: <http://obecjasov.sk/turista/atrakcie/premonstratsky-klaster/>

aktívnych priekopníkov sprístupňovania historických objektov verejnosti. Založil združenie *Demeure Historique*, ktoré ako prvé na svete združovalo vlastníkov zámkov historickej hodnoty. Jeho členovia, majitelia hradov a zámkov v tom čase prvý raz v histórii otvorili svoje dvere pre platených návštevníkov, aby získali aj ďalšie zdroje na financovanie údržby areálov. V súčasnosti zohráva dôležitú úlohu Nadácia pre historické pamiatky – *Fondation pour les Monuments Historiques*, ktorá pokračuje vo filozofii združenia, združuje majiteľov súkromných historických pamiatok, poskytuje im podporu, radu, finančnú a právnu pomoc, zvyšuje povedomie verejnosti o potrebe chrániť dedičstvo historického a kultúrneho záujmu, napríklad aj prostredníctvom symbolických akcií (Európske dni kultúrneho dedičstva, *Rendezvous aux jardins* a pod.), aby sa vašeň spojená s týmto dedičstvom sprístupnila čo najväčšiemu počtu ľudí.

VÝZNAM FRANCÚZSKEJ ZÁHRADY

Za stavom a vzhľadom záhrady stoja ich majitelia. Zakladatelia, respektíve majitelia budovali záhrady podľa svojich potrieb, ktoré sa odvíjali od ich postavenia a ekonomických možností. Stvárnenie záhrad väčšinou zverovali záhradníkom a architektom. Mnohé francúzske záhrady sú spojené s menami slávnych osobností tvorcov záhrad. Diela najvýznamnejšieho, Le Nôtreho vo Vaux a Versailles vstúpili do histórie ako najkrajšie francúzske záhrady. Mnohé záhrady budovali celé generácie rodín podľa svojich predstáv a aj v súčasnosti rozvíjajú odkaz svojich predkov (Eyrignac). Mnohé prešli zásadnými premenami a boli obohatené o súčasné prvky (Tuilerie, Villandry).

Forma, duch a mierka Le Nôtreho francúzskej záhrady dali podnet novému vnímaniu záhrady. Le Nôtre položil základy novej

podstaty záhradného umenia a rozšíril jeho dimenziu na krajinný priestor predurčujúci budúcu podobu mesta. Le Nôtreho záhrada prekročila na konci 17. storočia svoje hranice a jej nekonečné pozdĺžne, priečne a diagonálne osi sprevádzané niekoľkými radmi alejí, prvkami vody a bosketmi s obytnými a programovo bohatými štruktúrami klasickej záhrady sa doslova zmocnili mestskej krajiny a formovali jej podobu v Európe a v USA už od polovice 18. storočia.²²

V duchu lenotrovskej tradície bola vytváraná aj podoba dnešného Paríža v druhej polovici 19. storočia v rámci Hausmannovej prestavby, v rámci ktorej sa využili nové formy utvárania mestských priestorov s použitím štruktúr lenotrovskej záhrady: viacradové aleje, priestorové stromové rastre, tapisvert, vodné prvky a podobne.

V nasledujúcom období bola kontinuita vývoja francúzskej záhrady prerušená genézou a slávou anglického parku. Formálne kompozície mnohých záhrad boli premenené v súlade s novým módnym trendom v krajinnársky park alebo boli doplnené o nové plochy utvárané v duchu dobového štýlu. Typ sentimentálneho parku s ruinami, veterným mlynom, pustovňou, dedinkou s domácimi zvieratami tzv. Hameau sa stal obľúbenou súčasťou francúzskeho záhrad. V tejto podobe pribudol aj anglický park v areáli Malého Trianonu vo Versailles. Avšak v 19. a 20. storočí krajinní architekti Henri a Achille Duchen umožnili nájsť slávny štýl „pravidelných“ záhrad po čase, keď bol tento žáner odmietnutý v prospech krajinných scén a filozofických symbolov. Zaslúžili sa o vznik a rozvoj mnohých formálnych záhrad, napríklad aj o parter broderií vo Vaux-le-Vicomte parter v Champs-sur-Marne, Achille Duchen obohatil anglický park paláca v Blenheim o formálne záhrady. V súčasnom období je vzácnou realizácia veľkej záhrady „à la française“

od Jacques Garcia, ktorý kúpil a obnovil Château du Champ-de-Bataille v Normandii a obnovil a aktualizoval veľkú francúzsku formálnu záhradu aj v súčasnosti.

Podmienky pôvodných lokalít sa však postupne zmenili a ovplyvňujú program aj podobu pôvodných záhrad. Historický priestor sa v určitých limitných hraniciach modernizuje a prispôsobuje súčasným potrebám. Príkladom je súčasný obraz záhrad Tuileries, miesto, ktoré sa v priebehu histórie mnohokrát zmenilo a ktoré bolo potrebné pretvoriť v historickom duchu, avšak s rešpektom k tomu, čo vytvoril Le Nôtre.

Vžitá tradícia a kultúra záhrady sa prenášajú aj do súčasnej tvorby do podoby formálnych kompozícií. Inšpiráciou veľkolepých francúzskeho záhrad pre súčasnosť môžu byť nasledujúce princípy a prvky: vytvárať odkazy, kontinuity, vytvárať prechody, prepájať územia, práca s terénom, pohľady, uplatnenie formovanej vegetácie a vody. Návštevník vníma harmóniu, pravidelnú estetiku symetrických záhonov, rastlinných línií, stromoradií, kontrast priestorov. Tieto prvky sa uplatňujú aj v súčasnom parku. Príkladom je Park André Citroën v Paríži, otvorený v roku 1992, ktorý nesie znaky francúzskej záhrady, rozvíja tradičné pojmá práce s terénom, vodou, vegetáciou a s architektúrou. Originálny koncept architektonickej záhrady – parku založený na kontraste jedného veľkého prehľadného priestoru k malým tematickým záhradám. Priestorový koncept je formovaný všetkými tromi typmi klasických kompozičných osí (pozdĺžnymi, priečnymi a diagonálnymi).²³ Ďalšie prvky, ktoré v tomto parku umocňujú typ francúzskej záhrady, predstavujú: veľkolepý pravidelný parter vo forme vodného a vegetačného peristylu, dlhý vyvýšený kanál, séria intímnych záhradných priestorov, rytmus priestorov aj architektonických prvkov.

V mestskom prostredí v kontakte s budovami nachádza formálna a dekoratívna kompozícia široké uplatnenie, k obrazu ktorej významne prispela francúzska záhrada.

VÝZNAM FRANCÚZSKEJ ZÁHRADY NA SLOVENSKU

Založenie francúzskych záhrad na Slovensku súvisí najmä so vznikom panstiev a novej vrstvy šľachty (druhá polovica 16. storočia), ktorá sa vďaka zastávajúcim pozíciám stala veľkostatkárskou vrstvou Uhorského kráľovstva. Popri rodinách Pálffyovcov, Batthyányovcov sa spomedzi zemanov vydvihla aj rodina Esterházyovcov, ktorá získala obrovské statky a grófstvo. Nové panstvá vyrástli na západnej časti Uhorska, v blízkosti Viedne a Bratislavy. V 18. storočí dochádza k ústupu rokoka a začína silnieť móda francúzskeho jazyka i svetského života. Tento vplyv sa odzrkadlil na podobe záhrad, ktoré sa v našich podmienkach zjednodušovali, zväčša sa zachovával len pravidelný parter menších rozmerov nadväzujúci na priečelie budovy. Počas vládnutia Márie Terézie (1740 – 1780) bolo postavených viac ako 200 kaštieľov a kúrií. V tomto pretekaní, ktoré bolo charakteristické pre kniežatá a veľmožov celej Európy, každý sa snažil napodobniť francúzsky Versailles. Z hľadiska možností a bohatstva sa to najviac podarilo kniežatu Mikulášovi Esterházymu „Veľkolepému“ (1714 – 1790). V nižších oblastiach sa vo veľkom začali budovať kaštiele v barokovom a rokokovom štýle, ktoré sa ťahali v pruhu od západu po východ, ako napríklad Kráľova pri Senci (1712 – 1725) pre Jána Pálffyho, Bernolákovo (1714 – 1722) pre Karola Esterházyho, Tomášovo (1767 – 1769) pre Jána Jeszenáka, Ivanka pri Dunaji (koniec 18. storočia) víkendové sídlo pre grófa Grassalkovicha, z palácových záhrad *Grand jardin* na Bratislavskom hrade (1778 – 1780), Grassalkovichova záhrada (1760), Medická záhrada (1770) atď.

Francúzsky typ záhrad sa u nás aj z terénnych dôvodov uplatňoval v obmedzenej miere. Práca s terénom, využitie geografických daností, zakomponovanie vodného toku, klesanie či stúpanie rovín a terénu sa v záhradách na Slovensku využívala v obmedzenom meradle. Záhrady a parky založené pri kaštieľoch vo forme francúzskej záhrady prešli mnohými vývojovými zmenami. Pôvodná forma francúzskej záhrady bola

vo väčšine prípadov zmenená na anglický prírodno-krajinársky park, ktorý sa zachoval dodnes, a to i napriek mnohým kompozičných a funkčným zmenám. Po roku 1948 sa začal dlhoročný proces necitlivého prístupu verejnosti k historickým hodnotám, keď došlo ku konfiškácii a vlastníctvo prevzal štát. Zmena majiteľa ovplyvnila údržbu aj využitie parkov a vo väčšine prípadov došlo k devastácii stavebných objektov aj parkov. Po roku 1989 sa mnohé objekty reštitúciami vrátili pôvodným majiteľom alebo ich kúpili noví majitelia, ktorí svoj majetok postupne rekonštruujú. Rekonštrukcie parkov sú ovplyvnené aj využitím objektov: Bernolákovo – golfový areál, Tomášovo – hotel, Kráľová pri Senci – areál postupne zanikol, počas druhej svetovej vojny bol takmer úplne zničený. V Ivanke pri Dunaji – reštitúciou sa kaštieľ s areálom vrátil do správy jezuitov. Došlo k členeniu areálu a k zmene funkčného využitia.

Záhrady s pôvodnými znakmi francúzskeho štýlu boli na Slovensku len minimálne zachované a obnovené. Jedinou výnimkou z tohto pravidla je francúzska baroková záhrada pri kláštore premonštrátov v Jasove (postavený v rokoch 1750 – 1766). (→ 13) Priľahlá okrasná záhrada s pravidelnou dispozíciou sa ako jediná na Slovensku zachovala do dnešných čias v pôvodnom barokovom slohu.²⁴ Pôvodné znaky francúzskej záhrady boli obnovené len v niektorých záhradách, prípadne len v symbolických parteroch pri rekonštruovaných objektoch. Na základe zachovaných historických podkladov boli komplexne obnovené kompozičné princípy barokových záhrad v troch bratislavských palácových záhradách: záhrada pri Prezidentskom paláci (1997), Medická záhrada (1977), baroková záhrada na Bratislavskom hrade (2016).

Záhrada pri Prezidentskom paláci: je súčasťou národnej kultúrnej pamiatky Grassalkovichov palác a park. Záhrada prešla viacerými úpravami. Patrila k sídlu šľachticov, neskôr ho vlastnili príbuzní vládnucich Habsburgovcov. Slúžila aj ako súčasť vojenskej nemocnice, ako prezidentský palác aj ako pionierska záhrada. V súčasnosti je majetkom mesta, ktoré ho prenajalo Kancelárii prezidenta SR. Východiskom pre obnovu barokovej záhrady sa stala neskorobarokovo-rokoková úprava z rokov 1765 – 1820. Zohľadnila pôvodné tvarovanie terénu na dvoch výškových úrovniach

a členenie záhrady odvodené z mapového podkladu z roku 1780.²⁵ Výrazným prvkom kompozície sa stal elipsovité parter s ohraničujúcou brodériou a členenie na menšie priestory určené na spoločenské podujatia.

Medická záhrada: je súčasťou národnej kultúrnej pamiatky Aspremontov palác. Obnova spočívala v náznakovej rekonštrukcii barokovej dispozície s veľkým a malým parterom situovaným v centrálnej časti. Ďalšie časti boli ponechané v prírodno-krajinárskom slohu. Baroková kompozícia predstavuje dodržanie kompozičných osí, hlavná os nadväzuje na architektúru paláca. Križovanie osí akcentuje fontána s náznakom barokového tvaroslovia.²⁶ Pre záhradu boli navrhnuté atypické prvky záhradného mobiliáru a detského ihriska.

Baroková záhrada na Bratislavskom hrade: je súčasťou národnej kultúrnej pamiatky Bratislavský hrad. (→ 11, 12) Je umiestnená pri severnej fasáde paláca. Priestorové a výtvarné pôsobenie strohej, voči záhrade nesymetricky umiestnenej fasády paláca bolo korigované hmotami oranžérie a zimnej jazdiarne. Obnova barokovej záhrady sa uskutočnila v polohe a proporciách bližiacich sa pôvodným proporciám. Záhrada je koncipovaná v súlade s pôvodným rozložením na štyroch postupne klesajúcich terasách s vysadenými radmi stromov. Najnáročnejšiu ornamentálnu úpravu má terasa, ktorá nadväzuje na budovu. Pôdorysná úprava parterov a kvetinové dekorácie vychádzajú z projektu F. A. Hildebrandta (1778 – 1780).

Vo Florentskej charte sa uvádza, že záujem o historické záhrady a o parky treba podnecovať všetkými prostriedkami, vhodnými na zachovanie, lepšie poznanie a ocenenie tohto typu kultúrneho dedičstva.²⁷ Príklady z Francúzska dokazujú, že ocenenie francúzskej záhrady je tak zo strany štátnych inštitúcií, ako aj zo strany majiteľov týchto záhrad na vysokej úrovni. Je viditeľná snaha o vťahnutie čo najväčšieho počtu návštevníkov do života historickej záhrady. Prejavuje sa to nielen v množstve vydávaných publikačných a informačných materiálov o týchto záhradách a o aktivitách v nich, ale aj v rôznych inováciách v prostredí týchto záhrad. Inovácie spočívajú jednak v poskytnutí priestoru na dočasné inštalácie umeleckých diel súčasných umelcov v historickom prostredí, jednak vo vytváraní symbolov histórie

aj dneška prostredníctvom súčasných prostriedkov tvorby. Príkladom môže byť vytvorenie nového symbolu mýtického hája do jedného z bosketov vo Versailles použitím súčasných prvkov a materiálov odlišujúcich sa od pôvodného pojatia priestoru alebo použitie netradičného tvarovania parterov s použitím netradičných vegetačných prvkov v historickej záhrade Villandry či založené nové časti záhrady rodinného sídla Eyrignac, v ktorých vidieť vplyv súčasných trendov záhradnej a krajinnej tvorby. Tieto príklady sú dôkazom, že nové môže v určitých situáciách v historickom prostredí vzbudzovať záujem návštevníkov. Kvalita týchto záhrad aj napriek inováciám sa však vždy bude odvíjať od ich systematickej údržby, pričom nárast návštevnosti čiastočne rieši zdroje na zabezpečenie údržby.

V porovnaní so stavom záhrad vo Francúzsku môžeme konštatovať, že prerušenie kontinuity vlastníctva pôvodných majiteľov historických objektov na Slovensku vo väčšine prípadov negatívne ovplyvnilo ďalší vývoj záhradných areálov. Väčšina historických parkov a záhrad na Slovensku získala novodobú funkciu, ktorá však spôsobila degradáciu samotných objektov, je to špecifikum bývalých socialistických krajín. Obnova francúzskych záhrad sa uskutočnila až v 20. storočí, čím sa znova objavil význam francúzskej záhrady na Slovensku, najmä v bratislavských palácových záhradách. V súčasnosti sa aj v týchto záhradách sporadicky uskutočňujú rôzne aktivity – výstavy sochárskych diel, výtvarné inštalácie a podobne. Uvedenými kultúrnymi a výtvarnými podujatiami sa tieto záhrady čoraz väčšmi dostávajú do povedomia návštevníkov. Ustavične sa hľadajú zdroje na financovanie údržby týchto silne zaťažovaných areálov, keďže vstupy návštevníkov do týchto priestorov nie sú spoplatnené. V súčasnosti môžeme tiež konštatovať, že noví majitelia mnohých historických areálov na Slovensku začínajú postupne obnovovať nielen objekty, ale aj parky. V obnove historických záhrad tak aj v našich podmienkach zaznamenávame určitý progres.

- 1 JEDLIČKOVÁ, Simeona: Estetické princípy francouzské formální zahrady. Disertační práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta 2017 [online] https://is.muni.cz/th/146971/ff_d/disertace_Jedlickova.pdf
- 2 JEDLIČKOVÁ, Simeona: Estetické princípy francouzské formální zahrady. Disertační práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta 2017. [online] https://is.muni.cz/th/146971/ff_d/disertace_Jedlickova.pdf
- 3 [online] https://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_des_jardins_portant_le_label_%C2%AB_jardin_remarquable_%C2%BB#Centre-Val-de-Loire
- 4 HENDRYCH, Jan: Tvorba krajiny a zahrad. Historické zahrady, parky a krajina jako významné prvky kulturní krajiny; jejich proměny, hodnoty, význam a ochrana. 2. vyd., Praha: ČVUT 2005, s. 199, s. 82.
- 5 HENDRYCH, Jan: Tvorba krajiny a zahrad. Historické zahrady, parky a krajina jako významné prvky kulturní krajiny; jejich proměny, hodnoty, význam a ochrana. 2. vyd., Praha: ČVUT 2005, s. 199, s. 82.
- 6 KOTALÍK, Jiří, Tomáš: Syntéza barokního umění, poznámky k charakteristice barokních zahrad. In: Kompozice zahrad v dějinách umění, kol., České Budějovice: DT ČSVTS 1987, s. 137, s. 56.
- 7 Tamže.
- 8 Tamže.
- 9 KALUSOK, Michaela: Zahradní architektura. Computer. Brno: Press 2004, s. 192, s. 79.
- 10 KOTALÍK, Jiří, Tomáš: Syntéza barokního umění, poznámky k charakteristice barokních zahrad. In: Kompozice zahrad v dějinách umění, kol., České Budějovice: DT ČSVTS 1987, s. 137, s. 54.
- 11 RIEDL, Dušan: Naše barokní zahrady. In: Kompozice zahrad v dějinách umění, České Budějovice: DT ČSVTS 1987, s. 137, s. 61.
- 12 Na mieste pôvodne určenom na výrobu dlaždíc... odtiaľ francúzsky názov Tuileries.
- 13 <http://paris-atlas-historique.fr/21.html> [online]
- 14 https://en.wikipedia.org/wiki/Tuileries_Garden [online]
- 15 Tamže.
- 16 STEENBERGEN, Clemens, REH, Wouter: Architecture and Landscape. The Design Experiment of the Great European Gardens and Landscapes. Amsterdam: Birkhäuser, The Netherlands 2003, s. 85.
- 17 Bosquety – vnútorné lesné kulisie rozčlenené sústavou osí s bazénmi v priesečníkoch osí. Vytvárajú uzavreté priestory ohraničené tvarovanými stenami z hrabu, intímne priestory využívané šľachtou na zábavy ukryté pred pohľadmi spoločnosti.
- 18 [online] <http://www.paris.cz/pamatky/versailles/>
- 19 KROUPA, Jiří: Dějiny a teorie zahradního umění. Filozofická fakulta Masarykovy university, Brno: 2004 [CD-rom], s. 32. In: Jedličková, Simeona, 2017: Estetické princípy francouzské formální zahrady. Disertační práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, online: https://is.muni.cz/th/146971/ff_d/disertace_Jedlickova.pdf
- 20 MIČOLA, Petr: Muž, který měnil sny vládcu v realitu. André Le Nôtre 400 let po narození. 9. ročník, Inspirace 2/2013, Svaz zakladani a udrzby zelene, [online] <https://www.yumpu.com/.../inspirace-2-2013-svaz-zakladana-a-a...>
- 21 JELICOE, Geoffrey and Susan: The Landscape of Man, Third edition. London: Thames & Hudson Ltd 1995, p. 408.
- 22 DAMEC, Jiří: Krajinařská architektura na přelomu 20. a 21. století. In: SALAŠ, Petr, LITSCHMANN, Tomáš (eds.): Trendy ve veřejné zeleni. Lednice 19. – 20. 9. 2006, Zahradnická fakulta MZLU, s. 57.
- 23 Tamže.
- 24 REŽNÁ, Natália a kol.: Kultúrne krásy Slovenska. In: KOLLÁR, Daniel (ed.): Parky a záhrady. Bratislava: Dajama 2010, s. 8.
- 25 KRIŽANOVÁ, Eva: Obnova parku pri prezidentskom paláci v Bratislave. Projekt revue slovenskej architektúry, ročník 39, 3/2002, s. 32 – 36.
- 26 MARCINKOVÁ, Dana: Obnova historickej zelene. ALFA, ročník 20, 3/2015, s. 36.
- 27 Florentská charta, 1981, časť A – definície a ciele, článok 1, článok 2.